

SOBRE *LA NIT DEL TRANSEÜNT* DE JOAN NAVARRO

Teresa PASCUAL
Poeta

La nit transeünt és el darrer llibre del poeta Joan Navarro publicat el març de 2019 en la col·lecció «La Fosca» de Lleonard Muntaner. He d'assenyalar que la lectura proposada en aquest article a partir de les meues reflexions és totalment subjectiva. Ni pretén ser dogma ni tindre l'exclusivitat quant a les possibles interpretacions.¹

M'he deixat dur per la bellesa del poemari, pels seus suggeriments, pel seu ritme. He imaginat amb les seues imatges i les meues, he sentit, m'he emocionat i he intentat extraure dels seus versos el pensament que els emmarca i, alhora, els estén més enllà de la impressió directa que provoquen en els sentits i en la consciència.

Només obrim el llibre, veiem que Navarro posa damunt de la taula dos dels grans pilars que sostenen la seua estructura. Caldrà detenir-nos-hi i no oblidar-los. Em referisc a les citacions que anticipen l'atmosfera que envoltarà *La nit transeünt*: «Plovía en les nits terrestres» i «La soledat és com una pluja». Així comença a dibuixar-se la nit, immersa en les citacions d'Heberto Helder i Rainer Maria Rilke, respectivament. És en aquesta pluja que la impregna, en aquesta soledat i en aquesta nit on ens hem de detenir, respirar i seguir.

Wittgenstein, Lluís Solà i Borges obren la introducció general titulada «Extraviats al bosc dels signes». Amb ells, Navarro ens proporciona les guies que, al meu entendre, dirigeixen i centren els grans temes del llibre: el llenguatge i el món.

«Dels fets al discurs i del discurs als fets». Del món al llenguatge i del llenguatge al món, podríem dir, dins el marc d'un poemari amb una forma escrupolosament acurada que crida l'atenció per la seua simetria i harmonia: una introducció general que, des del meu punt de vista, exposa les grans línies del seu pensament i de la seua estètica,

1. Text llegit a Octubre CCC de València el dia 12 de juny de 2019 amb ocasió de la presentació de *La nit transeünt* organitzada per la Llibreria Fan Set.

i quatre parts: cadascuna amb onze poemes d'onze versos i precedida d'una introducció.

Vull destacar també el to que a nivell general impregna l'obra: un to sacre, solemne i mític propi dels llibres sagrats. I per què? Si Navarro m'ho permet, perquè *La nit transeünt* podria ser el relat d'una creació on creador i criatura són, com podrà observar-se, llenguatge i món. I on el jo, millor dit, l'ésser humà, representarà els dos papers: artífex i objecte de la creació. La nit transeünt és una nit terrestre, planetària, sideral, però, a la vegada, individual, personal, humana.

*

En «Extraviats al bosc dels signes», poema proemi de *La nit transeünt*, es narra la gènesi del que som i del món on som. «En el principi fou l'acció. I la llengua». Amb aquestes paraules comença el relat: un «discurs sincopat, desunit, interromput, mogut pel desig, inconclús, despullat, fosc. Com una pedra dins l'estany. Que reverbera. Que s'interroga i es respon. I es nega. I es torna a negar».

El cel i la terra dels primers dels llibres del Torà o de l'antic Testament són substituïts ací per l'acció i la llengua. Una llengua «que repunta els trossos del món» i «el cobertor del temps». Món i el temps: la pàgina on «escriure's, reescriure's, per fer-nos, per ser-nos».

*

Una paraula que es personifica i pren els trets de la condició humana i que, tant la dels nombres sagrats com la dels profans, es mou en l'espai del risc —del «tall de la navalla»— i «en trànsit», com l'home, excava i penetra en l'interior del seu cos, a la recerca, allí, de l'escriptura original i de la veritat. Un llenguatge, com diu Navarro, que arriba a ser, com la poesia, una forma de vida.

«El món és independent de la meua voluntat» —resa una de les citacions que apunten i emmarquen aquest relat—. Sí, Ludwig —diria Navarro a Wittgenstein—, sí, de la voluntat, però no del llenguatge, ni de la percepció.

Així com el món pot arribar a sentir-se, en la tradició cristiana, desvinculat de la mà i de la providència del seu Déu creador, en la gènesi que es narra en *La nit transeïnt*, la paraula creadora mai no es desentendrà del món. «El món no parla», diu Navarro, però és parlat: «Som nosaltres [...], qui parlem per ell i per nosaltres.» Amb una paraula que «no exposa, no oculta. Només indica.» El llenguatge del món que no parla és el nostre llenguatge. «Així el món davant els nostres ulls atònits. Els ulls que veuen perquè parlen. Perquè parlem, podem desordenar el caos. Construir-lo. Sentir la seua commoció.»

El món *indicat* per la paraula és un món sentit, confús i mesclat amb els matisos de l'impossible, en la línia de les fronteres entre el dicible i l'indicible. Què són, sinó, «els rius que volen pels cels», «La corda sense altura», o «la penombra de les paraules»?

Món i llenguatge es fan i es refan mútuament: del fet al discurs i del discurs al fet. «Anar i tornar i anar d'un a l'altre. Mai no hem deixat d'anar. Mai no hem deixat de tornar.»

«Nosaltres, apassionats interrogadors travessant la nit. Amb el no-res de la paraula.» «Apropem, doncs, l'orella als troncs». Seguim la lectura lentament i atenta, amb responsabilitat, amb les eines que el poeta ens proporciona, amb un llenguatge que ens fa i que ens situa en una nit en trànsit i amb una soledat com la pluja que ens acompanya, ens cala, però que de vegades ens abandona.

*

«Stolpersteine» són les pedres de la memòria d'un destí, de les deportacions, les desaparicions i l'obligada necessitat del record. El caminant que entropessa amb la fina placa de metall on estan gravats el noms, ha de detenir-se i mirar cap a baix. Un nom, una data i un fet. La placa com una imatge de la pèrdua. Amb ella avancem fins a la mateixa pèrdua. «Passatges, Walter», hi escriu Navarro, parlant-li, al filòsof, en un diàleg, com la forma del relat, també sincopat, incomplet, fragmentat, subtil.

Un tu a tu que Navarro utilitzarà al llarg de l'obra amb poetes, pintors, filòsofs, músics, que incorpora al seu discurs i amb els quals,

amb total naturalitat, s'identifica o fins i tot discrepa en alguna ocasió.

Altres referents no apareixeran de forma explícita, però es mouran entre línies acompanyant també el pensament i les imatges dels textos. Em referisc ara a Plató, que no puc deixar de citar per la presència constant que té en el poemari. «Avancem amb l'ànima desgarnida». Avancem desaprenent. A través del record i a través de l'oblit. Des de la imatge, instant, fulgor, llamp, fins a la realitat. La tensió de les formes de les coses i dels ecos impregna la construcció del text amb el qual s'identifica: «On neva ara? Sobre quin poema? Hem instruït bé el nostre ull?».

I avancem a través dels poemes de la primera part on la veu trasbalsada que s'interroga i es movia, recordem, al tall de la navalla, se'ns endú extraviats en la nit transeünt conscients de la pèrdua de l'ara mentre ordena la sintaxi que ha de ser capaç de transmetre l'absència, el pànic, l'engany necessari per sobreviure i l'angoixa.

Voldria destacar la bellesa d'«Isaac». Un poema que ens colpeix i commou quan el que importa enmig del drama brutal de la situació és l'enyor del fill per ser somniat: «Em somiaràs, pare?». L'angoixa d'Isaac, el dubte entre la llei divina i la natural es queden al marge. La interpretació ens dirigeix cap a una altra perspectiva: davant la mort, la pregunta que ens fa contenir la respiració: «Em somiaràs, pare?»

Hi ha moments en què els poemes ens situen en el present i ens ofereixen una treva. El trànsit es deté i el fugitiu espera. «Marxa i no marxa.» Ens trobem en un altre indret: el de la contemplació del vol d'una esmerla o la de «la casa de tardor on ara plores». Els noms esperen també a la recerca del que s'insinua, del «silenci de les tintures», «De l'ombra del pinzell». En definitiva, a la recerca del que escapa a la paraula directa. El llenguatge esdevé indagació i mirada per arribar a copsar la cal·ligrafia d'una vida, com el discurs, sincopada i en trànsit damunt del temps, perquè «Fora del temps, Rainer, no hi ha coneixement. Ni cos a construir i veure'l créixer. Només l'eternitat eternament.»

*

L'ara s'endinsa en una terra nocturna. I d'una terra a les fosques passem, en la segona part, «Cap a dalt», a uns poemes on predomina la llum i les imatges recobren importància. Les imatges «ens bolquen», ens consolen, il·luminen el món encara que siga per uns instants en l'infinit de l'espai.

Al principi comentava el to sacre del poemari, i ara de nou veiem la pregària en el centre del text: «I em llance cap a dalt», comença. «Ara. Només una vegada.»

Encara que siga només una vegada, el jo —que, per cert, crec que apareix per primer cop en aquesta ocasió— demana poder elevar-se vers el temps anterior a la llengua on la vida dels objectes i del paisatge estaria suspesa. On el poema seria indicible. I per tant també ho seria la realitat. I allí, en eixe indret sense paraules, en el silenci és on, paradoxalment, ens podríem escriure definitivament. Sense paraules. «En el silenci en blanc. [...] El cos estés damunt la neu. I aquest sentiment de felicitat.»

*

El predomini de la llum posa encara més de relleu els seus contrastos i torna més nítida la visió dels contraris: la llum, però també la fenedura, per exemple, el dolor i la devastació. (*Els cossos agredits*, d'Anna Moner i Sebastià Carratalà).

La llum de la casa oberta però també la foscor boreal: «La presència visible del món que s'allunya amb la pluja.» La llum, però també l'abisme i el temps de misèria on només es tenen els mots i la ràbia tal com li diu a Orides [Fontela], la poeta que interpel·la en el poema «L'abisme».

Les imatges ens bolquen, com deia abans, però les arrastrem amb nosaltres en els records que portem dins i que de sobte surten com insòlits senyals com «Quan, descalç, tonyes la terra» i sents la veu del pare. «I t'adones que la sang esguita la terra.»

«La paraula és un naufragi lent i inevitable» —recordem el vers de Lluís Solà—, però, quan l'absència venç la memòria i provoca l'oblit, són els mots els que ens poden salvar i fer que les coses tornen a fluir.

La paraula no és únicament recerca, no és únicament pregunta, és també salvació. I amb aquesta funció redemptora del llenguatge poètic, entrem de ple en el to sagrat i mític de la pregària de *La nit transeünt*. Digues «Espiga», reclama el poeta. «Digues xibbólet». Salva't. Salva'ns de la precarietat de l'existència, del desconhort de Darwin, del Déu que no es fa càrrec del sofriment del món. Del dilema del mal. De la pluja que, de vegades, ens abandona.

«La mirada és un tall», el vers de Lola Andrés, introdueix la tercera part del poemari titulada «Fronteres». Unes fronteres «erràtiques», insegures, indecises, com el trànsit, com la intempèrie del temps. Amb elles ens endinsem de nou en el tall dels espais que s'oposen: les terres elèctriques i les aigües tranquil·les; la nit dels pares i la nit dels fills; els excrements i els àsters; misteris i realitats. Els talls entre el desig i el possible; la inquietud i la calma; el dicible i els contorns freds del cos on la paraula no és necessària.

Si la llum era l'eix central de la part anterior, en aquesta l'accent recau sobre els espais: els de les fronteres; els dels llocs que enyorem; l'espai com a cavitat del temps i de les coses; l'espai de la memòria, les veus que perduren i ens indiquen els llocs de la durada, els llocs del món que habitem. Unes fronteres que li permeten, al poeta, denunciar-les com a espais d'exclusió en una Europa que separa i margina. La pregunta: «Per què em dispaes, germà?», i la imatge dels «béns humils abandonats vora el camí» són suficientment impactants com per deixar que parlen per elles mateixes.

I l'escriptura, el tema que en el poemari és una constant, es reprèn ara amb la breu poètica que Navarro ens regala en alguns dels poemes com «Mac», «Poema» o «Envestida d'estels» i que tan bé descriuen el seu estil: «Escriure el poema pelat», ens diu, «escriure el cos del matí», «els confins», els olis de les fulles sota la cendra, «l'arrel que busca les aigües fondes». Escriure: «cosir el teixit de l'escriptura

somnàmbula». «Il·luminar el temps.» «Per deixar de ser». «Reescriure's. Cal·ligrafar el trànsit que se'ns escapa a cada instant. Perseverar a peu de mot.» «Nosaltres, animals en fuga.» Escriure suggerint i indicant, ser capaços de dir «el vol descalç»; traçar «Les cal·ligrafies de l'aire». Dir, en definitiva, «la gramàtica del silenci, Ludwig.»

*

En aquesta última part: «Im Lauf der Zeit», es tanca el cercle. S'hi poetitzen els temes centrals d'«Extraviats al bosc dels signes»: la paraula, l'ésser, el món i el temps. Retrobem les costures del dir que són alhora les costures de l'ésser, les costures del món que instauren. No en va les paraules són «De metall», «De llim. D'aire. D'ungla»; i els noms del dolor, el dolor; i els de l'absència, l'absència. Recordem entre d'altres Bachmann: la compassió per les paraules i el tacte del dir. Reconeixem que allà on són les arrels, l'escriptura, però també «on la febre» i «als suburbis de la vida». I a la clariana del bosc (no puc deixar de recordar Maria Zambrano: *Claros del bosque*), es revela la dimensió del sagrat i la paraula autèntica, la clariana on «esperar el mot que ens habite». Sentim el consol de l'escriptura contra la por, sota el temps, encara que ens sabem «En ple vol i amb el buit inestable sota els peus».

Escrivim, però Navarro mostra la necessitat que tot acte de creació té d'evitar el solipsisme i buscar i acompanyar-se de l'altre, part com som de la cultura i per tant, de la col·lectivitat, hem de submergir-nos descalços «En l'escriptura d'altri», amb la mateixa recerca de l'escriptura original, amb el mateix anhel de fer-nos i d'entendre. Submergir-nos en els confins del pensar, com ho revelen els diàlegs subtils que el poeta inicia en els poemes. Una relació que havia començat realment en les citacions introductòries, els eixos que defineixen l'estructura del poemari i que a la vegada funcionen com senyals que indiquen els camins que haurem de seguir. Els escriptors (Lluís Solà, Borges, Herberto Helder, Ausiàs March...) els filòsofs (des de Plató, Spinoza, Wittgenstein, etc.), els cineastes (Wim Wenders...) o pintors (Anna Moner, Paul Klee), músics (Bach) conformen el pensa-

ment i les estètiques que Navarro desplega. El panorama intel·lectual que aquests referents dibuixen augmenten la dimensió del poemari, l'enriqueixen i, com a conseqüència, a nosaltres, els lectors.

*

La pregària, l'ofrena, l'oració, intensifiquen el to sagrat del llibre en l'última part. El mateix amb què comença. Recordem: «En el principi fou l'acció». Ara, com he assenyalat abans, es tanca aquesta esfera perfecta amb l'admiració, la pregunta, i l'esperança en el món i la paraula:

[...] «La tèbia carnalitat del món. I la seua curvatura davant nosaltres, meravellats transeünts. On? En quines latituds dormita aquell llambrec entre les canyes? I l'aire que ens farà aigua? I l'aire que ens farà mar entre les mars? Nada, peix, emergeix de nou, quader-na de barca, tu, cercle i forma, ara que la paraula arriba i podràs veure.»

«Tot és silenci dins el clot: Tot és paraula.» Amb aquest vers acaba *La nit transeünt*. Una nit que serà salvada de les fosques per la llum del llenguatge. I és sobretot quan «Lo jorn ha por de perdre sa claror» —el vers d'Ausiàs March que tanca el llibre— que ens cal recordar-ho.